

Myerlese Koerier

Jongens en meisjes op de lagere school in Mierlo

Een uitgave van Heemkundekring Myerle

2020, nummer 1

Beste lezer,

Dit is de eerste uitgave van de Myerlese koerier, waarover ik de eindredactie heb gevoerd. Ik heb die eervolle taak overgenomen van Peter van Vlerken.

De lijn tussen Peter van Vlerken en mij was kort: jarenlang waren we collega's. Net als hij heb ik heel mijn arbeidzame leven gewerkt voor het Helmonds en later Eindhovens Dagblad. Ik was er schrijver, eindredacteur en chef. Een jaar of vier geleden ben ik op mijn 60e met vervroegd pensioen gegaan.

Nu help ik dus mee aan de Myerlese koerier. Daarnaast stel ik het maandelijkse huisblad van woonzorgcentrum De Ameide in Helmond samen. Ook zit ik in het bestuur van het Literair Café Helmond, waar ik medeverantwoordelijk ben voor de programmering en de publiciteit. En ik draag mijn eindredactionele steentje bij aan de communicatie in en over dorpswerkplaats 't Saam in Mierlo. Dat doe ik ook voor gemengd koor Mierlo Vocaal, waar ik zingend lid van ben.

Met hartelijke groet

Ria Saanen

INHOUDSOPGAVE

JONGENS EN MEISJES OP DE LAGERE SCHOOL IN MIERLO (door Corry Bombeeck)

pag. 3

Mierlo heeft op dit moment 3 katholieke scholen en 1 openbare, met 2 vestigingen. De allereerste melding van een school in Mierlo komt uit 1550, ruim vier en een halve eeuw geleden dus. Er zou toen een school met bijbehorende schoolmeesters-woning op het kerkhof staan, tegen een muur aan. In dit artikel belicht Corry Bombeeck de geschiedenis van het onderwijs in Nederland en in Mierlo in het bijzonder.

VROEDVROUWEN EN ENKELE VROEDMANNEN IN MIERLO (door Beppie van den Berk - Vogels)

pag. 10

Het beroep van vroedvrouw is een van de oudste beroepen ter wereld. Maar pas in de 16e eeuw is de verloskunde tot wetenschap verheven. Dat ook in Mierlo een vroedvrouw actief was, blijkt voor het eerst uit stukken uit het jaar 1443. En stukken uit de 18e eeuw vermelden de beloning van Mierlose vroedvrouwen. Beppie van den Berk-Vogels zet de ontwikkelingen op een rijtje.

DE ZWARTE KERSEN VAN MARIA (door Theo de Groof)

pag. 26

Onze oud-eindredacteur Peter van Vlerken bracht in januari 2020 zijn tweede roman uit: De zwarte kersen van Maria. Het verhaal speelt zich af op 't Broek in Mierlo en beschrijft het leven in dit dorp en specifiek dit buurtschap in de tweede helft van de vorige eeuw.

Jongens en meisjes op de lagere school in Mierlo

Het thema van de Maand van de Geschiedenis 2019 was: ‘Zij/Hij’

Heemkundekring Myerle heeft dit thema opgepakt; met een lezing en een tentoonstelling zijn de geschiedenis van het lager onderwijs in Mierlo en de ervaringen van oud-leerlingen en oud-leerkrachten voor het voetlicht gebracht.

Dit artikel gaat in op de geschiedenis van het onderwijs in Nederland en in Mierlo.

Kloosterscholen en dorpsscholen

Er is weinig bekend over de vroege geschiedenis van het onderwijs in Nederland. De eerste vermelding van een zogenoemde kloosterschool in Nederland komt uit het jaar 750. Deze school zou in Utrecht hebben gestaan. In de tijd van keizer Karel de Grote (768 - 814) kwam er meer aandacht voor onderwijs. Waarschijnlijk vond de keizer het nodig om bestuurders te hebben voor zijn grote Frankische Rijk, die zijn boodschappen, voorschriften en wetten konden lezen en zelf berichten konden versturen. Hij vaardigde wetten uit waarin stond dat jongens moesten leren lezen, schrijven, zingen en bidden. Het ging vooral over ‘van buiten’ leren. Schrijven met een stylus op een wasplaatje was alleen weggelegd voor gevorderde leerlingen. Dit gebeurde dan in kloosterscholen. Meestal was er een binnenschool voor jongens die een carrière in kerk of klooster nastreefden en een buitenschool voor anderen. Het bereik van de scholen was beperkt.

Vanaf de 14e eeuw kwamen er ook los van de kloosters, maar wel verbonden aan de kerk, dorpsscholen. De koster was vaak ook de schoolmeester. De vakken waarin op deze scholen werd lesgegeven, waren lezen en schrijven en - mede door de opkomst van handel - rekenen. Ook op deze scholen mochten alleen de gevorderden leren schrijven. Schrijfmiddelen

waren duur en schaars. Dorpsscholen waren ook toegankelijk voor meisjes, maar er gingen toch vooral jongens naar toe. Ouders moesten lesgeld betalen. Soms betaalde de kerk voor arme kinderen of waren er fondsen beschikbaar. Er was geen klassikaal maar hoofdelijk onderwijs. Kinderen van alle leeftijden zaten door elkaar. De schoolmeester kreeg een jaarlijkse wedde en de beschikking over een woning. Schilderijen en prenten uit de 16e en 17e eeuw geven een beeld van hoe het er in de dorpsschool aan toe ging.

Mierlo in de 16e eeuw

De eerste vermeldingen van een school in Mierlo komen uit 1550. De school en de schoolmeesterswoning lagen op het kerkhof, tegen de muur. Het bleek in 1550 lastig om een schoolmeester te vinden. De net benoemde schoolmeester vertrok al snel naar Geldrop en zijn opvolger kreeg te maken met de schepensbank - de huidige rechtbank - en werd vermoedelijk uit zijn functie gezet. In 1562 benoemde de kerkmeester na overleg met de bevolking Anthonis van Dommelen als koster en schoolmeester om ‘die jongen **nerstelicken** te leren’ (nerstelicken is ijverig, red.). De schoolmeester ontving een wedde 40 gulden per jaar. Tot 1648 werd het onderwijs gegeven door katholieke schoolmeesters benoemd door de kerkmeester. Daarna mochten alleen protestanten nog voor de klas staan.

Ook zijn er in de archieven gegevens te vinden over jongens uit Mierlo die in de 16e eeuw in Leuven voor priester studeerden en later hoge functies in de kerk bekleedden. Zij zullen dus wel enig onderwijs gevolgd hebben om dat te kunnen gaan doen.

En uit het testament van Jan Damen, die op 14 september 1614 overleed, blijkt dat hij geld naliet voor een school voor arme kinderen in Mierlo en Nuenen en beurzen voor vijf jongens uit Mierlo, Nuenen en Oirschot, zodat zij konden studeren.

Het is lastig om aan de hand van dit soort vermeldingen van bijzondere gebeurtenissen en incidenten een beeld te krijgen van hoe het onderwijs er toen in Mierlo echt uitzag. Hoeveel kinderen gingen naar school? Waren er ook meisjes die onderwijs volgden?

Hoe was de kwaliteit van de schoolmeesters en dus van het onderwijs? Dat blijven onbeantwoorde vragen.

Onderwijs in Nederland vanaf de 17e eeuw

Politieke ontwikkelingen hadden ook vroeger uiteraard gevolgen voor het onderwijs. Dat bleek in de 17e eeuw toen de Spanjaarden uit Nederland verdreven waren en in 1648 de Republiek der 7 Provinciën ontstond. In de Republiek werd het protestantse geloof de publieke godsdienst. Katholiek geloof mocht niet meer openlijk worden beleden en katholiek onderwijs werd verboden. Brabant werd een generaliteitsgebied en kwam onder bestuur van de Staten Generaal. In 1655 werd het 'Schoolreglement in de steden en dorpen staende onder de Generaliteyt' vastgesteld. Katholieke schoolmeesters werden vervangen door protestante. Voor de regio Oost-Brabant werden deze geselecteerd door de Grote kerkelijke Vergadering van de Meierij. Er zijn wel berichten over clandestien katholiek onderwijs, bij-scholen genoemd. Zo gingen in Helmond op 7 januari 1654 twee gerechtsdienaren op stap, op zoek naar clandestien onderwijs. En met resultaat. In het huis van Hendrik Jansen troffen zij acht kinderen 'leerende met boexkens in hun handen', bij Willem Penninx vier kinderen die aan het leren waren en bij Anneken de Hondt zes meisjes die 'met eenighe boecken bezig

waren'. Ook was in Helmond aan het eind van de 17e eeuw sprake van een 'paapse' bijschool. Theodora Winterode hield 'verscheidene mejskens bij zich in huis, die in boecken waren lesende en leerende'. Of er ook in Mierlo bijgescholen waren, is niet bekend.

De vakken waarin de kinderen in die tijd les kregen, waren lezen, schrijven (handels)rekenen, brieven schrijven en vreemde talen. De ideeën uit de Verlichting gaven meer ruimte voor wetenschap, filosofie en andere opvattingen over de opvoeding van kinderen. Leermiddelen waren onder meer de ABC--boeken met voorbeelden voor schrijfoefeningen en leeslessen. Het onderwijs stond open voor jongens en meisjes, maar het waren vooral jongens die onderwijs volgden. Soms werd gepleit voor onderwijs voor meisjes.

Ouders moesten schoolgeld betalen. Er waren tegenstrijdige berichten over het effect en de kwaliteit van het onderwijs. Zo sprak een Italiaanse bezoeker zijn verwondering uit over het feit dat veel mensen in de Republiek goed konden lezen en schrijven. En in steden en ook in veel kleine dorpen waren scholen. Anderzijds werd geschreven over analfabetisme en slecht onderwijs, een beperkt bereik en veel verzuim. Zo schreef de predikant van Aarle, Stephanus Hazewinkel dat 'de opvoeding in de Meierij zeer verzuimd werd. Een weinig lezen en schrijven is alles wat zij de kinderen laten leren; velen verzuimen zelfs nog dit weinige. Van de 100 kinderen is er nauwelijks

een dat dit recht verstaat’.

In 1795 veranderde er weer het nodige. De Fransen trokken ons land binnen en de Bataafse Republiek kwam tot stand. Katholiek onderwijs werd weer mogelijk. In de dorpen en steden kreeg de gemeenschap met het grootste aantal leden zeggenschap over de kerk en daarmee ook over het onderwijs. Voor het grootste deel van Brabant was dit het katholieke geloof. Officieel werd katholiek onderwijs pas mogelijk toen in 1848 in de Grondwet de vrijheid van onderwijs werd opgenomen, maar in Brabant kon dat dus al vanaf 1795.

Begin 19e eeuw werden diverse lager onderwijswetten vastgesteld. Deze wetten uit 1801, 1803 en 1806 regelden onder meer dat:

- Alle kinderen opgevoed moesten worden tot staatsburgers (er was toen overigens nog geen leerplicht);
- Onderwijzers een opleiding moesten volgen. Er waren verschillende gradaties bepalend voor het aantal vakken waarin men les mocht geven;
- Er schoolopzieners kwamen die de kwaliteit van het onderwijs zouden bewaken.

Het onderwijs kreeg met steeds meer regels te maken. Dat is dus niet iets uit alleen onze tijd. Zo werd in 1814 verplicht gesteld dat bij een vacature voor een schoolmeester de kandidaten een vergelijkend examen voor de vakken rekenkunst, taalkundig ontleden, opstel schrijven en schoonschrift moesten afleggen. Daarvan moest dan proces-verbaal worden opgemaakt, dat moest worden ondertekend door de schoolopziener en via het provinciebestuur naar het departement in Den Haag worden gestuurd; daar in Den Haag moest toestemming worden gegeven voor de aanstelling.

De scholen waren openbare scholen, voor zowel jongens als meisjes. De overheid was verantwoordelijk voor het onderwijs. Vanuit de kerken werd geen onderwijs georganiseerd. De vakken waarin de leerlingen les kregen, bleven vooral lezen, schrijven en rekenen. Er kwam wel wat vaker een indeling per leeftijdsgroep. En ook kwamen er meer leermiddelen zoals schoolplaten, een schoolbord en inhoudsmaten. Kinderen schreven met een griffel op een lei. Het bereik bleef beperkt. Braaf zijn was belangrijk, zoals blijkt uit de leesboekjes over Hendrik (dé brave Hendrik) en Marie die heel ijverig, blij en gehoorzaam moeder helpt in het huishouden. En onderwijs werd belangrijk gevonden, zoals blijkt uit het boekje ‘Kleine gedichten voor kinderen’ van Hieronimus van Alphen uit 1821. Een voorbeeld:

‘Die perzik gaf mijn vader mij, omdat ik vlijtig leer.

Nu eet ik vergenoegd en blij. Die perzik smaakt naar meer. De vrolijkheid past aan de jeugd, die leerszaam zich betoont, de naastigheid, die kinderdeugd, wordt altoos wel beloond’.

Wetten

In de Grondwet van 1848 werd de vrijheid van onderwijs opgenomen. Dit werd verder uitgewerkt in de onderwijswet van 1857. Bijzonder onderwijs, zoals katholiek onderwijs werd mogelijk, maar men moest dat dan wel voor het grootste deel zelf bekostigen. Openbaar onderwijs werd betaald door de gemeenten en het rijk. In de Grondwet stonden als verplichte vakken genoemd: schrijven, rekenen, vormleer, Nederlandse taal, aardrijkskunde, geschiedenis, kennis der natuur en zingen. Bij een herziening van de wet in 1878 kwam daar voor meisjes nog het vak nuttig handwerken bij.

Maar nog niet alle kinderen gingen naar school. Er was nog sprake van schoolgeld. En dat kon een enorme drempel vormen, want kinderen moesten destijds vaak thuis en op het land meehelpen. Weliswaar werd in 1874 het Kinderwetje van Van Houten ingevoerd, waarin bepaald werd dat kinderen onder 12 jaar niet in fabrieken mochten werken, maar dat wetje veranderde de situatie nog niet echt. De Leerplichtwet uit 1901 deed dat wel. Zes jaar onderwijs (van 6 tot 12 jaar) werd verplicht voor alle kinderen. Er was nog wel maximaal 6 weken landbouwverzuim mogelijk. De schoolopziener moest dit verlof dan goedkeuren.

In de loop van de 20e eeuw werd de leerplicht geleidelijk uitgebreid tot de situatie van nu: kinderen werden leerplichtig van hun 5e tot hun 18e jaar. Lagere scholen sprongen hierop in door 7e en 8e klassen op te richten. Overigens werd de Leerplichtwet met maar één stem verschil aangenomen. En dat lag aan het feit dat een van de afgevaardigden op weg naar de Kamer van zijn paard viel en de vergadering niet kon bijwonen. Een aantal politieke partijen, vooral de confessionelen, vond dat opvoeding en het al dan niet deelnemen aan onderwijs een zaak van de ouders was en niet van de staat.

De Wet op het lager onderwijs van 1920 stelde het bijzonder en openbaar onderwijs ook in financieel opzicht gelijk. De laatste grote wijziging in het lager onderwijs was de Wet op het basisonderwijs uit 1985, waarin onder meer het kleuter- en lager onderwijs werden samengevoegd.

Het katholiek onderwijs kreeg een flinke impuls door het Bisschoppelijk Mandement uit 1868, waarin sterk

gepleit werd voor katholiek in plaats van neutraal onderwijs. Neutraal onderwijs zou een gevaar zijn voor de katholieke jeugd; er moesten niet langer gemengde scholen komen, maar aparte scholen voor jongens en voor meisjes. Diverse kloosterordes namen het op zich om meisjes- en jongensscholen op te richten. Het katholiek onderwijs bleef gescheiden tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Het openbaar onderwijs en ook het grootste deel van het protestants onderwijs bleven gemengd.

Hoe ziet het er in de klas uit?

In de loop van de 20e eeuw veranderde het onderwijs. Rond 1910 was het nog klassikaal, met grote klassen tot wel 50 kinderen, die in nette rijen met twee naast elkaar zaten; er werd aanschouwelijk onderwijs gegeven met schoolplaten, letterdozen en leesplankjes en voor het rekenen rekensnoeren en breukappeltjes. Rond 1930 kwam er meer aandacht voor hygiëne en gezondheid. Zo controleerden de onderwijskrachten of de handen en nagels van de kinderen schoon waren, deed doet de schoolarts zijn intrede en kwamen er fonteintjes in de klas. Er kwam een schoolbord en er hingen schoolplaten en landkaarten in het klaslokaal. Rond 1970 maakten de banken plaats voor tafeltjes en stoeltjes, kwam er meer aandacht voor individuele ontplooiing en sociale betrokkenheid van de kinderen en begon de schooldag met het kringgesprek. En in de 21e eeuw deden digitale middelen zoals het digibord en volgsystemen voor ouders zoals Magister, hun intrede.

En wat gebeurde er intussen in Mierlo

Schoolmeesters

Ook Mierlo volgde de politieke ontwikkelingen. Het katholieke onderwijs verdween met de komst van de Republiek der 7 Provincieën na 1648. Het onderwijs kwam in protestante handen, schoolmeesters werden benoemd door de Grote kerkelijke vergadering Meierij. Zo werd al in 1648 Reinier Tempelaars tot schoolmeester benoemd. Degene die hem in 1665 opvolgde, werd na 14 jaar uit zijn ambt gezet. Jean Coenen gaat er in zijn boek 'Mierlo van oorsprong tot heden' nader op in. En in 1709 waren er wederom problemen met de schoolmeester: de Mierlose predikant Hermanus Kuijpers verzocht de Grote kerkelijke vergadering om een vervangende schoolmeester aan te stellen. De oude schoolmeester was met

keelproblemen vertrokken. En aangezien de schoolmeester ook voorzanger was, was dat een probleem. *)

In 1792 veranderde het beloningssysteem voor de schoolmeester. Er was onvrede over de kwaliteit van het onderwijs. In plaats van een vast bedrag per jaar - dat was inmiddels 100 gulden - kreeg de schoolmeester voortaan betaling per aanwezige leerling, op basis van een driemaandelijke rapportage.

Pas in 1797 werd er, met de komst van de Bataafse Republiek, weer een katholieke onderwijzer benoemd en wel Hendrik Delis van Hooff uit Lierop; hij werd echter al na een maand vervangen door Hendrik Gruijthuijsen uit Eindhoven. De reden is niet bekend. Na diens dood in 1798 kwam Andries Woski voor de klas te staan. Aanvankelijk was de gemeente lovend over hem, maar in 1805 werd geklaagd dat hij te laat met de school begon en te vroeg eindigde. Vanuit het schoolbestuur werd daarom een commissie van twee leden benoemd, die met de onderwijzer de lestijden, de vakantie en de verwarming van de school tijdens de winters moest regelen. Woski bleef in Mierlo tot 1816. *)

Schoolgebouw

In 1755 werd de school op het kerkhof gesloopt. De Raad van State gaf toestemming voor de bouw van een nieuwe school bij de Zaagstelling, in de buurt van de Heuvel.

De gemeenten werden na de invoering van de onderwijswetten begin 19e eeuw verantwoordelijk voor het lager openbaar onderwijs. En dat dit niet alleen betrekking had op het schoolgebouw, blijkt uit een gemeentelijk verslag waarin stond dat kennis van de Franse of een andere taal niet nodig was, omdat er geen handelsverkeer bestond met België of andere landen.

Eerste school, later brandweerkazerne met links de veldwachterswoning.

In 1819 waren er klachten over het schoolgebouw. Zowel het gemeentebestuur als de schoolopziener schreven hierover een brief aan de provincie, waarin onder meer te lezen was ‘dat de school dier gemeente zich in eenen zeer slegten staat bevind en niet alleen bouwvallig maar ook zo laag van verdieping is, dat alle reparaties overbodig zoude zijn, daar er met geen mogelijkheid een geschikt lokaal van gemaakt kan worden’. Ook de schoolopziener had al vaker geklaagd. De gemeente had genoeg geld en kreeg toestemming voor renovatie en voor een nieuwe aanbouw. Die werd in 1824 in gebruik genomen. Ook de schoolmeesterswoning werd opgeknapt. De school was bedoeld voor kinderen uit Mierlo-Dorp en Mierlo-Hout.

In 1869 was er wederom sprake van dat de school te klein zou zijn en dat er slecht onderhoud aan werd gepleegd. De schoolopziener sprak de gemeente hierop aan. Maar er gebeurde niets, omdat er discussie was over de oprichting van een school in Mierlo-Hout. In 1873 kwam deze school er en kort daarna werd besloten om een nieuwe school in Mierlo-Dorp te bouwen. In 1896 kocht de gemeente daarvoor grond aan in de Dorpsstraat. In 1899 werd de nieuwe school in gebruik genomen. In 1921 en 1926 werden er lokalen aangebouwd.

Leerlingen

Waarschijnlijk gingen er meer jongens dan meisjes naar school, maar de school stond open voor jongens en meisjes en meisjes maakten ook gebruik van dat recht. Een flinke sprong terug in de tijd bewijst dat: in 1710 was er een klacht ingediend tegen schoolmeester Bockhorst. Hij had Susanna, dochter van de gemeentelijke vorster, ‘seer erbarmelijk geslagen’. Hoewel er meer klachten tegen deze schoolmeester werden ingediend, leidde dit niet tot zijn ontslag. Hij werkte uiteindelijk 50 jaar als schoolmeester. Uit het jaarverslag van de gemeente Mierlo uit 1851 blijkt dat er één onderwijzer was die in zijn school in dat jaar op 15 januari 200 leerlingen had zitten, van wie 110 jongens en 90 meisjes en op 15 juli nog maar 140 leerlingen, 78 jongens en 62 meisjes. Het verschil werd verklaard door de veldarbeid die de kinderen in de zomer moesten verrichten. De onderwijzer gaf ook nog zondagschool aan 50 kinderen. Of alle kinderen tegelijkertijd naar school gingen of deels op ochtenden en deels op middagen, weten we niet. Wellicht werd de schoolmeester geholpen door een kwekeling. Vanaf 1854 zijn er overzichten van de leerlingaantal-

len in Mierlo. Hieruit blijkt dat eerst meer jongens dan meisjes naar school gingen, maar dat de komst van de meisjesschool - in 1874 in Mierlo-Dorp in 1889 in Mierlo-Hout - en de invoering van de Leerplichtwet in 1901 positieve effecten hadden op het schoolbezoek van meisjes.

Jaar	Jongens	Meisjes
1854	90	73
1872	108	60
1875	144	93
1900	138	163
1902	145	207

Die meisjesschool die in 1874 in Mierlo-Dorp werd geopend, was de Luciaschool, toen gevestigd tegenover de pastorie, ongeveer waar nu Huize Bethanië staat. Na de komst van die katholieke meisjesschool in 1874 zaten er alleen nog jongens op de school aan de Dorpsstraat, die vrijwel allemaal katholiek waren. In 1927 droeg de gemeente de school op verzoek van het kerkbestuur over aan het kerkbestuur en kreeg die de naam R.K. bijzondere jongensschool Sint Johannes Mierlo-Dorp. De Onderwijswet van 1920 maakte de financiering ervan gemakkelijker. Daarmee kwam voor lange tijd een einde aan het openbaar onderwijs in Mierlo. Pas in 1981 kwam er met de komst van ’t Schrijverke opnieuw een openbare school.

Johannesschool

In 1927 werd dus de openbare school aan de Dorpsstraat overgedragen aan het kerkbestuur en kreeg die de naam ‘Johannesschool’. Het werd een katholieke school voor jongens; de niet-katholieke onderwijzers werden ontslagen. Daar werd zelfs in de krant melding van gemaakt.

Tot 1963 kreeg de school te maken met diverse aanpassingen en uitbreidingen; zo kwam er onder meer een handenarbeidlokaal bij. Er was één bestuur, het kerkbestuur, voor zowel de Johannes-school als de Luciaschool.

Het jaar 1969 was een jaar van veranderingen: er kwam een scheiding van kerk- en schoolbestuur. En in het schooljaar 1969 - 1970 werd het onderwijs gemengd.

In 1973 werd een nieuwe school gebouwd: de Loeswijkschool. Later kwam er nog een school bij: de Boogaardschool. De Johannesschool werd in 1987 gerenoveerd, maar verloor uiteindelijk in 2015 de onderwijsfunctie. In 2018 verkocht de gemeente het schoolgebouw.

Luciaschool

In 1874 kwamen de zusters Franciscanessen op verzoek van de toenmalige pastoor Vissers naar Mierlo om het onderwijs voor kleuters en meisjes op te pakken, alsmede de zorg voor oude mannen. Het zusterklooster werd gebouwd tegenover de pastorie en bestond uit drie delen: klooster, school en apostelhuis. Op 26 november 1874 kwamen acht zusters op een boerenkar uit Oirschot aan. De Franciscanessen waren in 1869 gestart met een kweekschool en konden dus zuster-onderwijzeressen leveren.

In hun Memorieboek beschrijven de zusters de start van de meisjesschool. 'In de Luciaschool begon men met 40 kinderen, waarvan de oudsten zeer gebrekkig konden lezen. Van handwerken, naaien en breien kende men geen steek. In de bewaarschool maakte men een begin met 30 kinderen, waaronder verscheidene waren van 10 of 11 jaar die niet konden bidden of geen letters kenden. Na korte tijd zag men dat de arbeid der zusters gezegend werd door de vorderin-

gen en de godsdienstige stemming der kinderen. Dit was een grote voldoening voor de zusters. Ook de ingezetenen, vooral de ouders zijn en blijven zeer ingenomen met de zusters. Hunne liefdadigheid is buitengewoon groot, zij brengen voortdurend liefdesgiften tot zelfs de armste mensen, die het om zo te spreken uit hunnen mond sparen om het aan de zusters te brengen”.

Het kerkbestuur was tevens het schoolbestuur. Na 1927 viel ook de Johannesschool onder dit bestuur. De invloed van de pastoor op het reilen en zeilen op de school was groot. Het leren van de catechismus, het bijwonen van de mis en godsdienstonderwijs waren, naast de verplichte vakken, erg belangrijk. De zusters bestierden niet alleen de meisjesschool, maar zorgden ook voor de opvang voor kleuters. De kleuterschool werd in 1877 opgericht. Die was gemengd, er zaten jongens en meisjes op.

In 1920 werd op basis van de Onderwijswet van 1920 subsidie aangevraagd voor een nieuwe school. Die subsidie werd toegekend en in 1924 werd de nieuwe school geopend, naast het klooster van de zusters. De kleuterschool kwam in het oude schoolgebouw. In 1930 werd de school uitgebreid. Er kwamen een 7e en 8e klas bij, hetgeen nodig was in verband met de uitbreiding van de leerplicht.

De Tweede Wereldoorlog ging ook voor de zusters en de school niet ongemerkt voorbij. Zowel in het klooster als in de school kregen ze te maken met inkwartiering van achtereenvolgens Nederlandse, Duitse en Engelse militairen. Het onderwijs ging wel gewoon door.

In 1958 startten de zusters met de VGLO St. Agnes (Voortgezet Gewoon Lager Onderwijs). Hiervoor werd de oude Luciaschool met een aantal lokalen uitgebreid. Deze school verdween met de komst van de Mammoetwet, in 1968. In 1984 werd de nieuwbouw van de Luciaschool aan de Santheuvel in gebruik genomen en in 1989 werd het oude schoolgebouw gesloopt.

Nu, in 2020, zijn er 3 bijzondere scholen in Mierlo: de Loeswijk, de Lucia onder de naam Puur Sang en de Kersentuin; daarnaast zijn er twee vestigingen van openbare school 't Schrijverke.

Van gescheiden naar gemengd

Eind jaren zestig veranderden, ook in katholieke kringen, de opvattingen over gescheiden onderwijs. Bijna overal verdwenen de jongens- en meisjesscholen, zo ook in Mierlo. In september 1969 kwamen 62 meisjes van de Luciaschool naar de Johannesschool

in klas 2, 3 en 4. Kinderen voor klas 1 werden vanaf dat jaar ingeschreven op basis van het woonadres. En omgekeerd kwamen er ook jongens en mannelijke leerkrachten op de Luciaschool. Tot dan waren er alleen onderwijzeressen (nonnen en leken). Op de Johannesschool waren al eerder onderwijzeressen aangesteld, maar zij gaven vooral les in de lagere klassen.

Tot de jaren zestig van de vorige eeuw was het onderwijs voor meisjes toch vooral gericht op hun toekomstige rol in het huishouden. De vakken in de 7e en 8e klas en later op de VGLO waren daarop gericht. Het aantal meisjes dat 'doorleerde', was beperkt. Bij de jongens was er meer aandacht voor beroepsopleidingen.

Inhaalslag voor meisjes

Tot de jaren 70 konden veel meisjes niet de opleiding volgen die ze eigenlijk wilden. Ouderwetse opvattingen over de rol van de vrouw speelden daarbij een rol; meisjes die thuis de oudste of een van de oudsten waren in een groot gezin, werden geacht mee te werken in het huishouden; ook bij bijvoorbeeld ziekte van de moeder namen de dochters hun plaats in in het huishouden. De komst van de Moedermavo in 1975 maakte een inhaalslag voor vrouwen mogelijk. Voor volwassenen werd dagonderwijs en het behalen van deelcertificaten mogelijk.

Vrouwen in het onderwijs

Tot eind 19e eeuw waren het uitsluitend mannen die het formele onderwijs verzorgden. Pas in 1866 werd de eerste kweekschool voor onderwijzeressen opgericht, in Arnhem. In Amsterdam bestond vanaf 1876 een gemengde kweekschool. En voor het katholieke landsdeel werd het onderwijs voor meisjes opgepakt door verschillende kloosterorden, die soms ook hun eigen kweekscholen hadden.

Op lagere scholen voor meisjes stonden in de regel geen mannelijke onderwijzers voor de klas. Soms gaven wel vrouwelijke leerkrachten les op jongenscholen, maar dat was dan vooral tijdelijk en vooral in de laagste klassen. Het was ook lange tijd gebruikelijk dat het schoolhoofd een man was.

Getrouwde vrouwen mochten ook geen les geven. Na het trouwen volgde ontslag. Dit duurde tot 1958. Maar ook daarna was het wel gebruikelijk dat een onderwijzeres stopte met werken, als ze trouwde. Pas toen er een gebrek aan onderwijzers ontstond, werd dat anders. Ook in Mierlo, zoals blijkt uit een publicatie

in Rond de Toren in 1968. Daarin werden gehuwde vrouwen opgeroepen om te solliciteren als invalster op de Johannes- en de Luciaschool.

Met dank aan Eveline van der Linden, Theo de Groof en Rinie Weijts.

CORRY BOMBEECK

Bronnen

- Fundatie st. Lucia Mierlo 1874 - 1972 - zusters Franciscanessen - Memorieboek.
- Mierlo van oorsprong tot heden - Jean Coenen.
- Ach lieve tijd - Helmonders en hun onderwijs en Leren voor het leven De Peel.
- Jubileumboekjes Johannes- en Luciaschool.
- De lagere school - Wim Daniëls.
- Website Nationaal onderwijsmuseum.
- Diverse artikelen over onderwijsgeschiedenis.

*) In het boek van Jean Coenen zijn overzichten opgenomen van protestante en katholieke schoolmeesters in Mierlo.

Vroedvrouwen en enkele vroedmannen in Mierlo

De geboorte van een kind is een feestelijke gebeurtenis

Maar de moeder heeft hard moeten werken, voordat de beschuiten met muisjes en de kraamborrel op tafel gezet kunnen worden.

Want een kind krijg je niet zomaar, een bevalling gaat gepaard met pijn, barensweeën en veel inspanning. Het is doorgaans de vroedvrouw die een vrouw begeleidt bij het baren van haar kind. Deze begeleiding vormt de kerntaak van haar beroep. De manier waarop die taak wordt uitgevoerd, is in de loop der tijd heel erg gewijzigd, mede ook dankzij meer medische kennis.

Het Vroedvrouwenberoep tot ongeveer 1700

Het vroedvrouwenberoep is een van de oudste beroepen ter wereld en het vak heeft een lange geschiedenis. De cultuurvolken in de oudheid - de He-

breeërs, de Grieken en de Romeinen - kenden de vroedvrouw al. Ze werd bij de Grieken 'Aiai' genoemd, dat 'ouden' betekent en de Romeinen noemden haar 'Obstetrices'. Ze waren meestal de ouderen in een gemeenschap met meer ervaring dan jongeren, die overigens wel bij de baringen werden geroepen om te assisteren. Hieruit ontwikkelde zich langzamerhand het beroep van vroedvrouw, dat 'wijze vrouw' betekent. Die term wordt in het zuiden van ons land nu nog regelmatig gebezigd.

Vele eeuwen lang bleef de verloskunde in de handen van vrouwen. Pas nadat ook mannen bij de baringen te hulp werden geroepen, werd de verloskunde tot wetenschap verheven. Dat was in de 16e eeuw. Voor die tijd werd alleen hulp ingeroepen van chirurgijnen - en dit alleen in uiterste nood - als de kunst en wijsheid van de vroedvrouw te kort schoten. Toen de verloskunde eenmaal tot wetenschap was verheven, kwam er meer kennis over en begrip van het menselijk lichaam en werden ook de inzichten rond het verloop van een baring beter. Beroemde chirurgen begonnen zich meer met verloskunde te bemoeien en dat leidde ook tot een betere ontwikkeling van het vak vroedvrouw. Ondanks de concurrentie van artsen bleven de vroedvrouwen in de 18e eeuw in hoog aanzien. Tot aan de oprichting van de Rijks vroedvrouwenscholen bleef de opleiding in handen van vroedvrouwen.

De vroedvrouw - ook wel vroemoer genoemd - deed haar verloskundige kennis aanvankelijk alleen in de praktijk op; ze begon meestal als assistente van een ervaren vroedvrouw. Zij greep zo min mogelijk in bij een bevalling, tenzij er complicaties waren, zoals een dwarsligging of een ernstige bekkenvernaauwing. Overigens: van de dwarsligging bij de geboorte stamt het woord 'dwarsligger', een term voor iemand die moeilijk in de omgang is. De mannelijke doktoren kwamen aanvankelijk niet in de kraamkamer, want het baren was een vrouwenzaak. Ook de vader mocht niet bij de bevalling aanwezig zijn.

De taken van de vroedvrouw

Vroedvrouwen konden en mochten volgens de regels maar één bevalling tegelijk begeleiden; was de be-

Barende vrouw 1620

Chair for giving birth in, Delft House, The Hague, Gemeentemuseum, 1743.

Klisteerspuit. Baarstoel 1743.

valling eenmaal begonnen, dan mochten zij niet even weggaan naar een andere bevalling. De zwangere vrouw besprak daarom ruim op tijd een vroedvrouw voor de naderende geboorte. Als het zo ver was, haalde iemand uit de buurt haar. Vaak was dat de echtgenoot, een buurvrouw, meid of knecht. De vroedvrouw was op dat moment verplicht om te komen. Alles in het huis werd voor de bevalling klaargemaakt door burens, familieleden of de meid van de zwangere. Het was van belang dat er een vuurmand of vuurkorf, een wieg, luiers en een bed in huis waren. De vroedvrouw bracht zelf ook een aantal zaken mee: een sluitband en een schaar, materiaal om de navelstreng af te binden, verzachtende olie, een katheter en een klisteerspuit. Maar het (kordate) optreden van de vroedvrouw was minstens zo belangrijk voor moeder en kind, op een soms levensbedreigend moment. Van elke 1000 barenden vrouwen overleefden er 14 de bevalling niet. Bij problemen bij de geboorte moesten de vroedvrouwen onmiddellijk advies inwinnen bij een vroedmeester of een medicus-doctor, maar de geboorte bleef wel onder begeleiding van een vroedvrouw.

Tijdens de bevalling zat de kraamvrouw op een zogeheten 'baarstoel' of op een matras in de bedstede; dit laatste was niet zo handig voor de vroedvrouw omdat de bedstede aan drie kanten gesloten was. Soms zat de barenden vrouw op de schoot van een vrouw, deze noemde men dan de 'schootster'. De vroedvrouw of vroedmeester stond, knielde of zat tussen de benen van de barenden vrouw.

De aanwezige vrouwen hielden de benen van de barenden vrouw wijd uit elkaar. De rokken van de barenden werden opgetrokken, zodat deze niet vies werden door het vrijkomende bloed en vloeistoffen. De vroedvrouw paste indien nodig handgrepen toe om de geboorte te bespoedigen. Ze ving de pasgeborene op en knipte de navelstreng door. Het kind werd

in een doek gewikkeld en omstanders controleerden of de baby in orde was. De vroedvrouw zorgde ook dat de placenta compleet uit de baarmoeder kwam. Deze liet ze ter controle aan de omstanders zien. Daarna kreeg de kraamvrouw verzorging en werd de baby ingebakerd. De inmiddels ten tonele verschenen vader kreeg het kind in zijn armen. Hij gaf daarna de vroedvrouw een fooi; bij arme mensen was dat meestal een kip of eieren.

Als de vroedvrouw naar een andere stad of een ander dorp verhuisde, gingen haar man en kinderen vaak mee; ook zij verwierven het burgerrecht van de nieuwe stad of het nieuwe dorp. Dat wees op de hoge maatschappelijke positie van de vroedvrouw.

Vroedvrouwen verdienden rond 1660 ongeveer 15 of 16 guldens per jaar, maar dat varieerde in de Peel nogal. Als de vroedvrouwen lid werden van het Chirurgijngilde, betaalden zij het gilde een jaarlijks bedrag.

Medici in de zestiende eeuw

Zoals al gemeld, nam in de zestiende eeuw de invloed van medici op de verloskunde toe. Er kwamen steeds meer universitair geschoolde doktoren en dank zij de boekdrukkunst konden er meer handboeken over verloskunde worden verspreid, zoals de vertaalde boeken van E. Rosslin (1528) en J. Rueff (1591). Men begon in te zien hoe belangrijk goede kennis van de

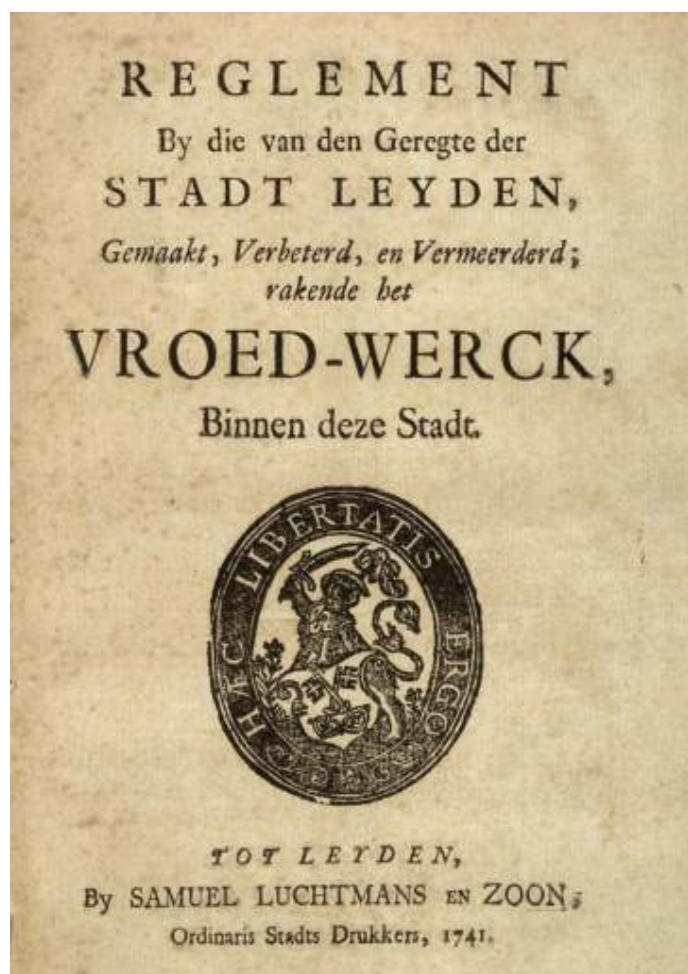

Hendrik van Deventer door Thomas van der Wilt, 1700.

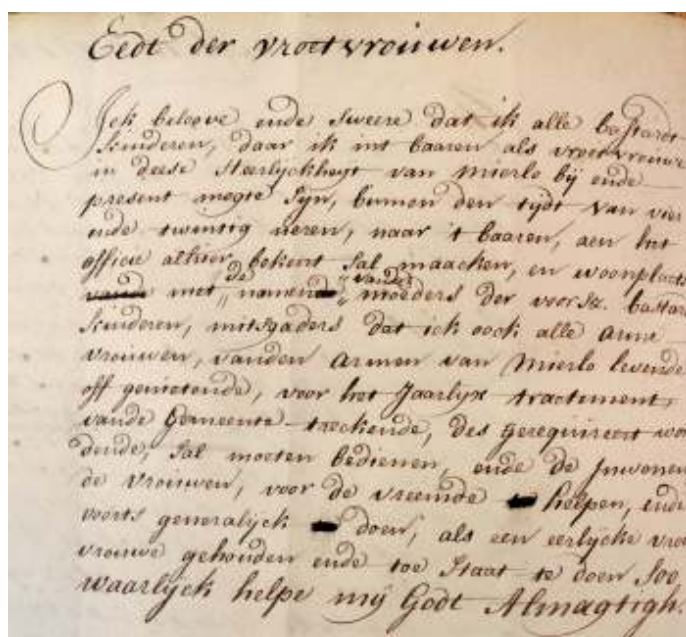
menselijke anatomie was. De Nederlandse arts Hendrik van Deventer (1651 - 1724) die getrouwd was met een vroedvrouw, schreef een aantal boeken over verloskunde.

In de periode dat de meeste medische handboeken voor vroedvrouwen verschenen, was het nog gebruikelijk om aderlating toe te passen. In de boeken werd geadviseerd om dat ook bij zwangere vrouwen te doen, om te voorkomen dat het kind in het bloed kon verdrinken en om te voorkomen dat de vrouw na de geboorte te lang zou blijven vloeien. Maar een aderlating via de voet kon een abortus opwekken en dat werd streng bestraft.

Als een bevalling moeilijk verliep of als bijvoorbeeld de nageboorte vast bleef zitten, moest de vroedvrouw de hulp van een arts invoeren. Als de nageboorte niet geheel naar buiten kwam, mocht de vroedvrouw die niet in het vuur gooien, zonder die eerst aan een ervaren arts te tonen. Er zouden ziekten en ongelukken uit voort kunnen komen. Ook deze overtredingen werden beboet en wel door de schepenen van de stad. Verder mochten vroedvrouwen geen drankjes of poeders geven aan de kraamvrouw, met uitzondering van amandelolie of kaneel-

Reglement Vroedwerk Leiden 1741.

Eed voor vroedvrouwen.

water. Er stond een boete van 10 gulden op, als de vroedvrouw toch medicijnen verstrekke die alleen door artsen mochten worden gegeven. Toch kwam het wel voor dat vroedvrouwen zelfgebrouwen drankjes (bijvoorbeeld gemaakt van een soort heester en van dadelpitten of een mengsel van wijn en de bladeren van de akelei en de bernagie) gaven aan barende vrouwen. Na het drinken van zo'n brouwsel zou de vrouw meteen kunnen baren, werd gezegd. Amsterdam was in de zestiende eeuw de eerste stad in Nederland waar aanschouwelijk onderwijs werd gegeven aan vroedvrouwen en chirurgijns. Men probeerde het onderwijs aan vroedvrouwen op een hoger niveau te brengen. Ze kregen het recht op onderwijs in de anatomiekamer van het Chirurgijngilde. Als er een vrouwelijk lijk voorhanden was, kregen de vroedvrouwen van een anatoom aanschouwelijk les over de baarmoeder en de daarmee verbonden organen.

In 1668 werd in Amsterdam een examen verplicht gesteld voor vroedvrouwen; ze moesten dus goed kunnen lezen en schrijven om dat examen te halen. Overigens was dat examen niet verplicht voor vroedmeesters.

In 1777 schreef de Amsterdamse vroedmeester A. van der Laar een handleiding voor aankomende vroedvrouwen; een aantal regels uit deze handleiding werd nog tot in de negentiende eeuw nagevolgd. Alles was erop gericht om de grootst mogelijke betrouwbaarheid van de vroedvrouw te garanderen. Ze moest ook ouder zijn dan 25 jaar en getrouwd of weduwe. Ze moest ook een eed afleggen, waarin ze zwoer dat ze bij een ongehuwde kraamvrouw de naam zou ontfut-

selen van de vader van het kind.

Zoals al eerder gemeld, stierven vroeger relatief veel vrouwen tijdens de bevalling of later in het kraambed. Want zeker in die tijd was een bevalling niet zonder risico. De koorts, die vaak op de derde dag na de bevalling toesloeg, was een voornaam oorzaak van het hoge sterftecijfer onder kraamvrouwen. Deze dodelijke kraamvrouwenkoorts (febris puerperalis) ontstond doordat artsen en vroedvrouwen de kraamvrouw hielpen zonder hun handen gewassen te hebben.

De oudste en beroemdste universiteit van Nederland, die in Leiden, was de zuster-universiteiten ver vooruit. Op de Leidse universiteit waren de disciplines chirurgie en verloskunde al in 1845 officieel gescheiden. De in 1820 in Amsterdam geboren A.E. Simon Thomas werd in 1848 benoemd tot hoogleraar in 'de Verloskunde en Gynaekologie' in Leiden. Hij was gedurende 38 jaar een voortreffelijk docent met een grote naam als wetenschappelijk verloskundige; bovendien waagde hij zich met succes op het toen nog nauwelijks ontgonnen terrein van buikchirurgie. Hij was in die tijd een van de eersten die na een keizersnede de baarmoederwond hechtte met de doorboorde 'naald van Simpson' en met zilverdraad.

A E Simon Thomas 1820-1886.

De universiteitsziekenhuizen

In de grote steden hadden de universiteitsziekenhuizen op de kraamzaal een inwonende vroedvrouw, die behalve vrije woning, kost, vuur en licht jaarlijks 250 gulden verdiende. Ze stond onder toezicht van de hoogleraar Verloskunde.

De kraamzaal in Leiden was klein; er waren acht bedden voor kraamvrouwen en een bed voor de baker; daarnaast lag de verloskamer, waar de studenten hun praktijkopleiding kregen. Het was verre van ideaal, maar toch al veel beter ingericht dan de kraamzalen in Utrecht of Amsterdam. In die kraamzalen lagen meestal ongehuwde en publieke vrouwen of door armoede en gebrek geteisterde vrouwen. Er was toen ook veel vaker sprake van kraamvrouwenkoorts. In 1860/1861 werd in Leiden voor het eerst de handen/armen-ontsmetting toegepast met zeep, nagelborstel en vervolgens met een verdunde chlooroplossing.

Reglement

Na vier jaar praktijkervaring mochten de vroedvrouwen een vroedvrouwenschildje aan de gevel van hun huis hangen; dit bordje gold dan meteen als vergunning, verleend door het dorps- of stadsbestuur. Op het bordje stond de naam van de vroedvrouw en de wijk waarin ze mocht werken. Men maakte hier dan soms een rijmpje op: 'Hier woont de vroemoer welbekend. Die 't wroeten in duistere plaatsen is gewend'.

Voor de armen werden speciale vroedvrouwen aangesteld; zij kregen hun loon van het stads- of dorpsbestuur. Meestal kregen ze van dat bestuur ook een woning toegewezen en ze hoefden geen belasting te betalen op bier, thee en koffie. De vroedvrouwen vormden in de zeventiende eeuw de meest professioneel georganiseerde beroepsgroep. Omdat ze ook lid waren van het chirurgijngilde, waren ze daarnaast ook nog eens de meest geëmancipeerde beroepsgroep. Hun patroonheilige was Pantaleon van Nicomédie.

In de 17e eeuw

Vanaf de zeventiende eeuw gingen chirurgijn-vroedmeesters zich steeds meer met verloskunde bezighouden. Zij hadden toegang tot de universiteit en de daar aanwezige kennis over baren en problemen daarbij. Voor vrouwen was de universiteit verboden terrein. De chirurgijnen en vroedmeesters

Pantaleon van Nicomedie.

gebruikten instrumenten zoals een verlostang en een haak; vroedvrouwen mochten deze instrumenten niet gebruiken. Gelukkig verliepen de meeste bevalingen zonder dat de inzet van die instrumenten nodig was, dus er was er voor de vroedvrouwen toch voldoende werk.

De chirurgijn gaf aan beginnende vroedvrouwen vaak adviezen; zij mochten dan verder het handwerk doen. Ze kregen ook theorielessen van een doctor in de geneeskunde of een chirurgijn en deden dan praktische kennis op bij een oudere ervaren vroedvrouw; onder haar leiding werd n een aantal bevalingen verricht. Als er instrumenten aan te pas moesten komen, werd meestal de chirurgijn erbij gehaald. Na de lessen en de praktische oefening legde de beginnende vroedvrouw het examen af voor de Provinciale Commissie voor Geneeskundig Onderzoek en Toezicht. Pas daarna kon zij zich in de provincie vestigen. Een vrouw die voor de Brabantse Commissie examen deed, kon alleen in Brabant haar praktijk uitoefenen.

Er was nog een ander leertraject, dat tussen 1823 en 1865 in zwang was: de vroedvrouwen in spe konden een tweejarige opleiding volgen aan een Klinische School. Deze school leidde ook op voor andere geneeskundige beroepen, maar die stonden alleen open voor mannen. Juist daardoor kwam het onderwijs aan vroedvrouwen nog wel eens in het gedrang. In het westen van het land waren zes Klinische Scholen, Brabant had er geen.

In de 18e eeuw leden veel vrouwen aan de zogeheten

WOON- PLAATS.	N A A M VOORNAAM.	PLAATS EN TIJD VAN ADMISSIE.
Ginneken.	Maassen. (J. B.)	Utrecht, 22 dec. 1837
Heusden.	Crielaerts. (C. J.)	Leiden, 6 febr. 1829
Oudenbosch.	Klein. (C. de)	Utrecht, 10 maart 1838
Steenbergen.	Maas. (A.)	Leuven, 5 mei 1826
Vught.	Jans. (J. P.)	Luik, 2 april 1829
DD. Vroedmeesters.		
Alem.	Bastings. (P. J.)	's Bosch, 12 oet. 1836
Alphen.	Kirckholtes. (W. H.)	Idem, 12 oktober 1836
Baarle Nassau.	Genk. (C. van)	Idem, 10 mei 1826
Bergenop- zoom.	Opdorp. (J. A. van)	Idem, 10 mei 1821
Idem.	Putte. (E. D. van de)	Idem, 13 novemb. 1833
Bladel.	Reuth. (H. C. van)	Idem, 9 mei 1838
's Bosch.	Holsius. (A.)	Idem, 9 novemb. 1819
Idem.	Klerck. (F. A. de)	Idem, 1 oktober 1817
Idem.	Goyarts. (J. W.)	Idem, 14 mei 1818
Idem.	Esser. (H. C.)	Idem, 11 mei 1824
Idem.	Overes. (W. M.)	Idem, 25 mei 1836
Boxmeer.	Kerstens. (F. S.)	Idem, 12 mei 1820
Idem.	Bodenstaff. (J. H.)	Idem, 14 mei 1834
Boxtel.	Gkyrens. (P.)	Idem, 18 mei 1825
Breda.	Mens. (J. F. van)	Idem, 8 novemb. 1815
Idem.	Tops. (G. W.)	Idem, 9 mei 1821
Idem.	Heylarts. (C. J.)	Idem, 14 oktober 1829
Idem.	Verlegh. (R. A.)	Idem, 14 novemb. 1834
Idem.	Rens. (J.)	Idem, 11 oktober 1837
Capelle.	Zoeter. (E. E. de)	Idem, 14 mei 1817
Idem.	Geerling. (G.)	Idem, 12 mei 1824
Dinteloord.	Advokaat. (A. G.)	Gend, 4 augustus 1806
Idem.	Genk. (F. van)	's Bosch, 12 mei 1829
Dongen.	Velden. (J. F. van der)	Idem, 14 oktober 1835
Dussen.	Teyn. (J. van)	Idem, 12 oktober 1836
Drunen.	Bruin. (G. de)	Arnhem, 8 sept. 1830

WOON- PLAATS.	N A A M VOORNAAM.	PLAATS EN TIJD VAN ADMISSIE.
Erp.	Schippers. (M.)	's Bosch, 8 octob. 1823
Etten.	Bergen. (J. F. van)	Luik, 23 maart 1792
Idem.	Gillemans. (B. F. M.)	's Bosch, 15 mei 1839
Eindhoven.	Hoeben. (G.)	Idem, 14 oktober 1829
Eijnaart.	Machielse. (J. J.)	Dordrecht, 6 mei 1818
Geffen.	Immeren. (J. C. van)	's Bosch, 18 mei 1835
Gilze en Rijen.	Pluim. (W. van der)	Idem, 17 mei 1820
Gilze.	Laonen. (P. J.)	Idem, 12 oktober 1836
Ginneken.	Nugens. (F.)	Idem, 13 mei 1829
Grave.	Dieren. (C. G. van)	Idem, 12 mei 1830
Heeswijk.	Postulard. (G. A.)	Idem, 26 juni 1832
Idem.	Veer. (P. J. van der)	Idem, 10 oktober 1837
Heeze.	Dupuis. (T.)	Idem, 13 mei 1829
Idem.	Geneste. (J. J. B. dela)	Idem, 10 mei 1837
Helmond.	Ruiter. (G. de)	Idem, 11 oktober 1827
Heusden.	Eyck. (H. J. van)	Idem, 21 mei 1828
Hilvarenbeek.	Malthé. (J. L. de)	Maastricht, 4 apr. 1826
Hoeven.	Schreppers. (M. J.)	's Bosch, 25 febr. 1836
Klandert.	Verlinden. (J. F.)	Antwerp, 13 oct. 1819
Lepelstraat.	Meerman. (L.)	's Bosch, 15 mei 1839
Leur.	Genk. (A. van)	Idem, 11 mei 1822
Loonopzand.	Bammans. (L.)	Idem, 9 oktober 1821
Made en Drimmelen.	Lutter. (J. B.)	Idem, 10 mei 1837
Meeuwen.	Boezer. (A.)	Idem, 25 mei 1836
Mogen.	Smits. (C.)	Idem, 24 decemb. 1806
St. Michiels- Gestel.	Immens. (H.)	Idem, 13 oktober 1831
Mierlo.	Stekelenberg. (H. v.)	Idem, 14 decemb. 1807
Nanen en Gerwen.	Sitsen. (J.)	Idem, 9 novemb. 1809
Oirschot.	Tret. (A. F.)	Idem, 12 oktober 1829
St. Oedenrode.	Pastoor. (T. W.)	Idem, 9 mei 1838
Oosterhout.	Geboerts. (H. D.)	's Hage, 6 nov. 1828

Overzicht vroedmeesters in Brabant 1840.

‘Engelse ziekte’. Die werd veroorzaakt door een gebrek aan vitamine D; de ziekte leidde onder meer tot allerlei misvormingen van het bekken. Daarom ging het bij de bevalling heel vaak mis. In veel dorpen was wel een vroedvrouw aanwezig, maar die was vaak niet kundig genoeg om een bevalling bij een vrouw met een misvormd bekken goed te laten verlopen. Er werd dan een beroep gedaan op een chirurgijn uit de naburige stad, maar die kon vaak niet op tijd aanwezig zijn, met alle gevolgen van dien.

Vroedvrouwen in Mierlo

Het oudste stukje dat verwijst naar de aanwezigheid van een vroedvrouw in Mierlo, komt uit de Bossche protocollen 1369 - 1501 folio 92 en 194 verso, betreft het jaar 1443 - 1444. Daar wordt genoemd: Willem van Kyglaer nat. Zn. Van Willem van Kyglaer weduwnaar van Geertruyt Dirx die vroede, en zijn kinderen Dirck, Willem en Margriet, Kathelijne en Heilwich.

En in een oud administratief archief van Mierlo van 1756 staat de volgende zinsnede: ‘In desen Borge-meesters Jare geene Vroetvrouw alhier geweest zijnde, hebben ook vervolgens bij Borgemeesters geen nabetalingen aan desalve gedaan, hetgeene dus alhier dient voor memoria.’

Uit een ‘borgemeestersrekening’ uit 1738 bleek dat in Mierlo een kraamvrouw vervoerd werd met paard en wagen; dit kostte 7 stuivers; een andere vrouw betaalde in dezelfde periode 6 stuivers.

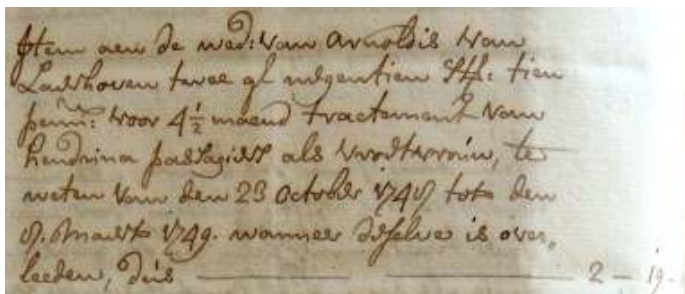
In de 18e eeuw had het Mierlose dorpsbestuur een vroedvrouw in dienst die ook belast was met de armenpraktijk. Wie verloskundige hulp nodig had maar die niet kon betalen, kon gratis bij haar terecht. Voor medische verzorging was men in Mierlo aangewezen op de chirurgijnen uit Helmond. Het salaris van de vroedvrouw was 8 guldens per jaar, haar gezin hoefde ook geen dorps personele belasting te betalen. In de loop der jaren liep het salaris op tot 25 guldens per jaar. De vroedvrouw met meer dan tien dienstjaren in Mierlo was Hendrien Raijmakers, geboren in Mierlo op 8 december 1688; zij was de

dochter van Wilhelmus Hendrik Raijmakers en Livina Faassen (Lucia). Ze trouwde op 21 augustus 1707 in Mierlo met Joannes Passchiers, geboren in 1682 in Stiphout als zoon van Theodorus Passchiers en Maria van Cauwenbergh. Ze kregen in de periode tussen 1711 en 1729 8 kinderen. Hendrien was vroedvrouw van 1738 tot haar overlijden in maart 1749. Haar man overleed in 1744; Hendrien trouwde voor de tweede keer met Arnoldus van Laarhoven. Na haar dood werd ze opgevolgd door Hendrina Lucas Smits, geboren in 1674 in Mierlo. Zij was getrouwd met Goort Hendricks van Eijck, in 1678 geboren in Lierop. Ze kregen samen 10 kinderen tussen 1707 en 1728. Hendrina was vroedvrouw van 1750 tot 1752. De eerdere vroedvrouw Hendrien Passchiers- Raijmakers had in 1726 (ze was toen nog niet aangesteld als vroedvrouw) de bevalling gedaan van een van de kinderen van Hendrina. In 1752 werden aan zoon Lucas van Eijck zes guldens, 13 stuivers en 4 penningen betaald voor tien maanden tractement van zijn moeder Hendrina van Goort- van Eijck, dit alles met vrijdom van dorps personele lasten voor het hele huishouden, voor haar kwaliteit als vroedvrouw van 1 maart 1751 tot 24 januari 1752. De Borgemeesters betaalden jaarlijks het uitstaande tractement. Zoon Lucas van Eijck, geboren in 1721 in Mierlo, trouwde in 1758 ook met een vroedvrouw: Jenneke van Eijck- Knapen (Annie); ze kregen drie kinderen. Zij was vroedvrouw van 1753 tot 1755 en kreeg daarvoor jaarlijks acht guldens tractement uitbetaald door de Borgemeesters. Nadat ze weduwe was geworden, trouwde ze nog met Jan Janse van Vlerken, geboren in 1736 in Mierlo.

In 1756 was er geen vroedvrouw in Mierlo.

In 1757 kwam de Nuenense Anna Maria Dijstelblom naar Mierlo. Ze was vroedvrouw van 1757 tot 1766. Ze was getrouwd met Hendrik Aert Dijstelblom; hij overleed in 1766 en liet een onbekend aantal kinderen na. Anna Maria ontving van de Borgemeesters jaarlijks 8 guldens, in de periode 1758 -1766. In het jaar 1767 kreeg zij tot 24 juni 6 guldens betaald omdat zij uit Mierlo vertrok om zich elders te vestigen.

Anna Maria Dijstelblom werd in 1767 opgevolgd door Lucie van Bree (alias van Brey of Bre), die aanbleef tot 1783. Ze was een dochter van Petrus van Bree en Anna Sanders en geboren in Mierlo op 21 september 1712; ze trouwde met Dirk van Dommelen, geboren in 1710 in Sint Oedenrode. In de periode van 1744 tot 1753 kreeg het echtpaar drie kinderen. Lucie kreeg voor haar werk als vroedvrouw jaarlijks 8 gulden die tot 1772 uitbetaald werden aan haar man. Op 2 maart

Item aan de wed. van Arnoldus van
Laarhoven twee of negentien 1/2 tien
pen. voor 4 1/2 maand tractement van
Hendrina Passchiers als vroedvrouw, te
weten van den 23 October 1748 tot den
11 Maerte 1749. wanneer de felice is over-
leden, Die 2-19-

Hendrina Passchiers 1748.

1773 stierf haar man; vanaf dat moment kreeg ze die 8 guldens jaarlijks zelf uitbetaald.

In 1782 werd het salaris van vroedvrouw Lucie verhoogd naar 16 guldens per jaar. Haar opvolgster was Antonetta van Griensven, in 1734 in Mierlo geboren; zij trouwde met Godefridus van de Meulenhof, ook een Mierlonaar, geboren, in 1745. Zij kregen geen kinderen.

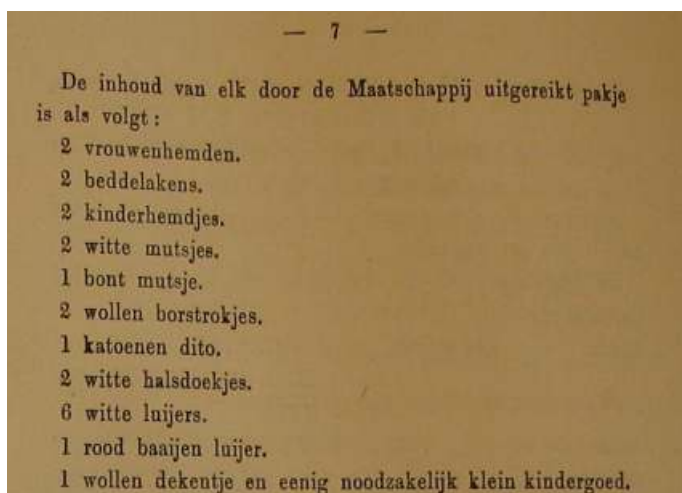
Antonetta was vroedvrouw van 1784 tot 1790. In haar eerste jaar kreeg ze 15 guldens betaald, daarna werd het jaarlijks 14 gulden. Dat gebeurde op last van de regenten van de Leen en Tolkamer; die vonden namelijk dat de vorige vroedvrouw Lucie van Bree met 16 guldens per jaar teveel betaald had gekregen. Het salaris van 14 guldens hield Antonetta tot 1788. In de twee jaren daarna kreeg ze jaarlijks 25 guldens, volgens minnelijk besluit met haar aangegaan met den Drossaard en Schepenen binnen deze heerlijkheid. Johanna Maria Branten geboren in Mierlo op 23 februari 1747 en getrouwd met Hendrik van Valen, eveneens geboren in 1774, was ook vroedvrouw in Mierlo. Zij kregen tussen 1775 en 1790 in totaal 7 kinderen. Haar man was eerder gehuwd met Catarien van Kessel; hij had uit dit huwelijk 1 kind. Johanna Maria kreeg tussen 1798 en 1802 een jaarlijks traktement van 25 guldens.

De 19e eeuw

Tegenover de vergoedingen die de vroedvrouw of vroedmeester kregen, stond de plicht ervoor te zorgen dat armlastige burgers konden rekenen op kosteloze hulp bij een bevalling. In 1805 werd Hendrik Dilis van Stekelenborg aangesteld als Schepen. Hij werd geboren in Mierlo op 3 maart 1771, hij was getrouwd met Johanna Maria Eskens, geboren in Mierlo op 26 maart 1773; uit dit huwelijk werden 12 kinderen geboren. Twee jaar na zijn aanstelling als

Vroedvrouwen koffer.

Inhoud uitgereikt pakje 1879.

Schepen, in 1807, werd Van Stekelenborg ook nog aangesteld als vroedmeester, nadat hij op 14 december geslaagd was in 's-Hertogenbosch. Hij kreeg in het begin 15 guldens betaald, later werd dat 25 guldens. Hij stopte met zijn praktijk kort voor zijn dood op 29 december 1838.

Als zijn opvolgster trad per 1 januari 1839 Mevrouw Elisabeth Kotte-Ulijn in dienst. Zij was in oktober 1830 geslaagd in 's-Hertogenbosch. Ze was eerst vroedvrouw in Helvoirt en vervolgens in Heeswijk-Dinther. Ze bood haar diensten aan in Mierlo, omdat haar man, G. Kotte, een aanstelling kreeg als veldwachter in Heeze. Ze eiste een hoger loon, maar ze kreeg dat niet in Mierlo. Daarom vertrok zij in 1840 naar Bakel en Milheeze waar ze wel bereid waren haar meer te betalen: ze kreeg er 130 guldens per jaar. Bovendien mocht ze aan ingezetenen van de middenstand 1,50 guldens en aan de voorname ingezetenen 2 guldens betaling vorderen. Voor dagloners was dat 1 gulden, arme behoeftige vrouwen moest ze gratis bijstaan. Het gemeentebestuur van Bakel en Milheeze vond de komst van Elisabeth Kotte-Ulijn een geschenk uit de hemel; ze was 41 jaar en had al ruim tien jaar een diploma, afgegeven door de Provinciale Kommissie voor Geneeskundig onderzoek en toezicht in Noord-Brabant in 's-Hertogenbosch. Later is ze weer vertrokken uit Bakel en Milheeze; ze solliciteerde in Borkel en Schaft.

In 1840 kwam in Mierlo een klacht binnen van de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht bij de Gedeputeerde Staten: de armen in Mierlo zaten zonder geneeskundige hulp. Districtscommissaris Wesselman liet weten dat de geldelijke middelen in Mierlo zodanig waren, dat er geen reden was af te wijken van het voorschrift in de wet om de armen in de gemeente te helpen. Het gemeentebestuur moest een heelmeester aanstellen die ook

bevoegd was om de verloskunde uit te oefenen. Heel- en vroedmeester Anastatius Antonius Stadhouders uit Delft zou deze aanstelling krijgen met een jaarsalaris van 300 guldens. Maar Gedeputeerde Staten staken daar een stokje voor: Stadhouders had zijn diploma in Zuid-Holland gehaald, maar dat bleek niet voldoende voor Noord-Brabant. Hij moest eerst nog het volledige examen afleggen voor verloskunde.

Inmiddels was er een jonge plattelands-heelmeester in Mierlo komen wonen. Het was genees-heel- en verloskundige arts Jacobus van Hout. Hij kon een diploma aan de gemeente Mierlo laten zien van 9 oktober 1839, afgegeven door 'de provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht in 's Hertogenbosch'. De bestuurders lieten hem weten dat hij de armen in Mierlo mocht helpen voor jaarlijks 30 guldens. Intussen was ook Maria Anna van Stekelenborg in 's Hertogenbosch op 13 mei 1840 geslaagd als vroedvrouw. Zij was de dochter van vroedmeester Hendrik van Stekelenborg. In 1841 kwamen zij en Jacobus van Hout overeen dat Maria Anna als vroedvrouw het werk voor 'de arme ingezetenen' voor een lager tarief zou aannemen.

Een groot deel van de Mierlose bevolking leefde in armoedige omstandigheden. Arme zwangere vrouwen kregen kosteloos hulp. Welke gezinnen of personen tot de armlastigen behoorden, werd bepaald door de bestuurders van de gemeente. Had iemand geen 'armenbriefje', dat moest ze zelf de bevalling betalen. In veel dorpen kostte dat tussen 7,50 en 10 guldens. Voor veel mensen was de drempel toch te hoog om een armenbriefje te vragen, maar de vroedvrouw betalen was ook een probleem. Vaak namen sommige vroedvrouwen dan genoegen met minder dan het normbedrag, of ze lieten het tekort in natura bijpassen. Als er weer een kind geboren werd in zo'n arm gezin, was er vaak naast medische zorg ook materiële hulp nodig. De vroedvrouw bracht vaak zelf kleertjes mee, die ze bij rijkere mensen had gekregen. Soms kon men ook via de Elisabeth-vereniging een baby-uitzette krijgen. De Elisabeth-vereniging steunde na de bevalling dan met kleertjes voor de boreling en voedsel voor de moeder om weer aan te sterken. De Elisabeth-vereniging was een afdeling van de overkoepelende Maatschappij tot Verzachting van het lot van Kraamvrouwen in 's-Hertogenbosch.

In de Peel kwam het ook voor dat de vroedvrouw er bij geroepen werd als een kindje de stuipen kreeg. Zij bleef bij de vrouw en dat kindje, terwijl de vader onmiddellijk naar de Zusters in Mierlo fietste, om te laten bidden. Als hij dan weer thuis kwam en de

Maatschappij tot Verzachting. Verslag 1879-01.

stuipen waren inmiddels weer over, dan was hij er vast van overtuigd dat dit door het bidden gekomen was.

De Heelmeester vroeg voor zijn diensten 160 guldens en vroedvrouw Van Stekelenborg 50 guldens. Daarmee was het probleem opgelost en kregen alle Mierlonaren geneeskundige hulp. De gemeenteraad ging met het voorstel akkoord.

Jacobus van Hout overleed op 11 mei 1866. In 1871 was het salaris van Maria Anna van Stekelenborg verhoogd tot 80 guldens per jaar. En in de jaren 1878 en 1879 was men zo tevreden over haar dat zij naast haar gewone toelage een gratificatie van respectievelijk 25 en 20 guldens kreeg uitgereikt door de gemeente Mierlo.

Vroedvrouw Maria Anna was gedurende veertig jaar vroedvrouw in Mierlo, van 1841 tot 1881; dat was voor die tijd een lange periode. Op eigen verzoek werd Maria Anna in 1881 eervol ontslagen als vroedvrouw, maar ze bleef nog wel haar functie uitoefenen. Ze was in haar 80ste levensjaar nog steeds actief als vroedvrouw, geholpen door nicht Susanna van Stekelenborg die sinds 1881 officieel vroedvrouw was. Zij kreeg een vaste toelage per jaar van 300 guldens. De lange loopbaan van Maria Anna als vroedvrouw eindigde plotseling op 10 maart 1886 als gevolg van een ongeval. Zij werd omver gereden door een man te paard die veel te hard reed, genaamd Peter van den Bogaard, landbouwer aan de Overakker in Mierlo. Hij bekende schuld.

Maria Anna van Stekelenborg was ongehuwd.

Haar nichtje Susanna, de dochter van Maria's broer Egidius en kleindochter dus van vroedmeester Hen-

Voor buitengewone gevallen werd Susanna bijgestaan door dr. Jaspers, genees-, heel- en verloskundige in Geldrop. Ze trouwde in 1884 met Theodorus Slegers die in Mierlo klompenmaker was. Susanna schreef in de periode van 1916 tot 1921 meerdere keren een brief aan het gemeentebestuur om te laten weten dat er in heel Noord-Brabant geen vroedvrouw was met zo'n laag salaris als zij. Ze schaamde zich om aan haar collega's te vertellen wat zij verdiende. Vooral de vroedvrouwen in Bakel en Deurne verdienen veel meer. Haar brieven leverden uiteindelijk resultaat op: vanaf 1921 kreeg Susanna een jaarsalaris van 1200 guldens. Susanna oefende haar beroep

Na het overlijden van Susanna werd de functie van vroedvrouw niet meer opgevuld door de gemeente Mierlo; want een maand later werd een gemeente-arts benoemd. Met ingang van 16 maart 1924 was J. A. Hermans uit Ossenisse de gemeente-arts, met een jaarwedde van 1500 guldens, een vrije woning en nog een bedrag voor te leveren medicijnen. Hij nam ook de verloskundigenpraktijk waar; in totaal leverde hem dat een jaarsalaris van 2500 guldens op. Aan de

Vroedvrouw v.d. Kerkhof.

gemeente-geneesheren van Geldrop en Helmond, de heren L. van Erp en Chr. Nooyens, werd eervol ontslag verleend. Hun hulp was niet meer nodig. Hermans werkte tot en met januari 1928 in Mierlo.

In 1925 werd vanuit Mierlo-Hout vaak de hulp ingeroepen van de gemeentelijke vroedvrouw uit Helmond. Dat was dan waarschijnlijk Anna van Eekeren of haar zus Lies van Eekeren; beiden werkten in die tijd in Helmond.

Ook in 1925 werd op advies van de Gezondheidsraad een commissie ingesteld die adviseerde over opleidingen van kraamhulp en bakkers. De oude bakkers moesten plaats maken voor de wettelijk opgeleide vroedvrouwen. Ook de door de provinciale commis-

sies opgeleide vroedvrouwen maakten plaats voor degenen die aan de vroedvrouwenscholen in Amsterdam, Rotterdam, Leiden, Groningen en Heerlen (open vanaf 1912) hun opleiding hadden gekregen. Noord-Brabant telde in 1889 in totaal 50 vroedvrouwen; in 1911 waren er dat al 70. Van die 70 waren er 60 opgeleid aan de vroedvrouwenschool.

Volgens een bericht in de krant 'De Zuid-Willemsvaart' van 29 oktober 1932 vestigde zich op 10 november 1932 voor Mierlo en Mierlo-Hout een vroedvrouw, mejuffrouw M.J. van de Kerkhof; ze verbleef ten huize van Jac. Neervens, St. Lucia nr. 53 in Mierlo-Hout.

Tussen 1900 en 1940

In 1875 werd in Noord-Holland het 'Witte Kruis' opgericht. In de jaren die volgden kwamen dergelijke kruisverenigingen ook in de rest van Nederland. Ze waren vooral gericht op moeders; doel was door voorlichting hun gezin maar vooral hun kinderen goed te verzorgen. De kruisverenigingen verstrekten ook middelen die nodig waren bij ziekte en bevalling. In Noord-Brabant werd op 1 oktober 1916 het Wit -Gele

100 jaar bestaan kraamvrouw.

Staande v.l.n.r. R. Rouppe v.d. Voort (secr.), C. Tilman Thesi, Mevr. I. Vorst, Baron v. Voorst tot Voorst (presid.) Mevr. Rouppe v.d. Voort.

Zittend v.l.n.r. Mevr. v. Leeuwen, Mevr. Visscher, Douaire Speiert v. Woerden (de 100 jarige Dame), Mevr. C. Tilman (magazijnmedewerkster), Baron v. Hugenhout, Mevr. v. Meeuwen.

Kruis opgericht in het Bisdom 's Hertogenbosch. Dokter J.L.B. Gribling, huisarts in Oudenbosch, stond mede aan de wieg van de oprichting van het Wit-Gele Kruis. Er was wel al eerder het neutrale Groene Kruis opgericht, maar die vereniging vond alleen aanhangers in niet-katholieke milieus en dus niet in de overwegend katholieke provincie Noord-Brabant. Begin 20e eeuw hadden veel dorpen met 1000 of 1500 inwoners geen dokter of vroedvrouw. Het was slecht gesteld met de verzorging van kraamvrouwen en zuigelingen. Door de opkomst van de kruisverenigingen kwam daar snel verbetering in.

De meeste vrouwen waren bijna elk jaar zwanger. Gezinnen van tien tot veertien kinderen kwamen veel voor. Veel vrouwen hadden tussendoor ook nog miskramen. Zwanger zijn was in die tijd heel gewoon voor de meeste vrouwen, er werd geen drukte over gemaakt. Ze bleven ook gewoon doorwerken in huis of op het land, soms wel tot vlak voor de geboorte van het kind. Hoewel de vroedvrouw er sterk op

aandrong om het rustig aan te doen, konden de meeste vrouwen zich dat niet permitteren. In hun onwetendheid over het gevaar van zwaar werk zo vlak voor de bevalling, vonden de vrouwen dat rust een luxe was, iets voor rijke dames. Vroedvrouwen hadden dus de zwangere vrouwen niet steeds onder controle. Dit kwam ook doordat de vroedvrouw meestal niet over een eigen ruimte beschikte, dus van prenatale begeleiding kwam niet veel terecht. Vanaf 1910 werd veel aandacht besteed aan voorlichting aan jonge moeders. Vaak gaven de gemeenten in Brabant aan de ouders bij de geboorte-aangifte een handleiding voor de verzorging van zuigelingen mee en dat was geen overbodige luxe. Soms maakten moeders flesjes met slangetjes, daaraan konden de baby's zuigen, terwijl ze dan hun werk konden doen. De slangetjes werden echter nooit goed schoongemaakt, met maag-en darminfecties tot gevolg. Onder invloed van de geestelijkheid en in samenwerking met een heel aantal artsen, stimuleerden de

Wit-Gele kruis Mierlo.

Zittend v.l.n.r: Zr. M. Remmen, Zr. M. de Vries, Zr. A. de Putter, Pastoor H. Smulders (geestelijk adviseur), G. Jansen - Priester (secretaresse), M. Kouzyer - v. Stekelenburg (ent-administratrice).

Staan v.l.n.r: M. Turcken - Rauhé (huishoudelijke dienst), L. Kouzyer (penningmeester), F. v.d. Dennen (bestuurslid), H. Verbakel (voorzitter), A. Mutsaerts, A. v. Thiel, A. Verhelst (artsen), J. Wijnhof - v. Poppel (ent-administratrice), G. Leyten, F. Beks, J. v. Hoek (bestuursleden), H. v.d. Meerakker (bestuurslid niet op de foto).

vroedvrouwen de moeders om hun kind borstvoeding te geven. Dat bleek van groot belang bij de bestrijding van de zuigelingensterfte. De geestelijken trokken het geven van borstvoeding in de sfeer van goed en kwaad: niet zogen was zondig. Maar in andere overwegend katholieke gebieden in ons land gaven de jonge moeders juist géén borstvoeding, vanwege een schaamtegevoel of erger nog: ten gevolge van de gewoonte om jonge meisjes zo in te wikkelen dat hun borsten zich niet of nauwelijks konden ontwikkelen. Daardoor lukte het deze meisjes niet om borstvoeding te geven, als ze eenmaal volwassen waren en moeder werden. Aan de uiter-

lijke vormen kon men in deze streken zien of een vrouw katholiek of protestant was. Deze afschuwelijke gewoonte zal wel een gevolg zijn geweest van preutsheid, die voor zedigheid doorging.

Konden toekomstige vroedvrouwen al in de 16e eeuw in Amsterdam aanschouwelijk onderwijs krijgen, Groningen had in de zeventiende eeuw als eerste een echte vroedvrouwenschool, die later uitgroeide tot universitair niveau.

De eerste Rijks-kweekschool voor vroedvrouwen kwam in 1861 in Amsterdam, Leiden volgde en in 1881 kwam er een in Rotterdam. De opleidingen duurden twee jaar. Ze moesten de kwaliteit van het beroep

Vroedvrouwkundige werktuigen.

1e De verloskundige tang, liefst van Levret, met de nieuwste verbeteringen, beschreven en afgebeeld in de handleiding der Verloskunde door G. Salomon, uitgegeven te Amsterdam in 1817, het tweede deel, pag. 356, plaat 1 figuur 4.

2e De hefboom, liefst van de Bree, insgelijks beschreven en afgebeeld in hetzelfde werk, 2e deel, pag. 337 plaat 1 figuur 5.

3e Stompe haken beschreven in hetzelfde werk 2e deel pag. 339 plaat 2 figuur 2.

4e Scherpe haken in Levretsche smeltische, zelfde werk pag. 340 plaat 2 fig.2.

5e Een hoofdboor liefst schaarvormige van Denman hetzelfde werk pag. 339 plaat 2 fig.3.

6e Een klisteerspuit.

7e Vrouwen katheters zowel met zilveren als elastieken.

8e Een tinnen injecteerspuitje, hetwelk behoort voorzien te zijn van een gekromde Buis, die aan het einde bol en met vele gaatjes doorboord is.

Al deze instrumenten, zullen ten alle tijden aanschouwbaar voorhanden moeten zijn, wanneer bij visites wordt gevraagd ze te tonen. Zindelijk, glad en voor roest beveiligd; voor dat laatste zeer doelmatig dat de werktuigen en glad verlakt, en met cacaoboter ingesmeerd zijn.

De commissie lette erop dat dit door zowel de vroedvrouwen, alsook door de vroedmeesters goed werd nageleefd".

Zuigfles met slangetje.

verhogen en het tekort aan vroedvrouwen oplossen. Slechts 1 op de 37 vroedvrouwen in Brabant bezocht in die tijd een Rijks- kweekschool voor vroedvrouwen. Er was een verschil tussen vroedvrouwen uit het noorden en de bevolking in het zuiden, wat betreft volksgewoonten, landsaard en zeden. Dit vormde bij het uitoefenen van het beroep een beletsel voor de vertrouwelijkheid tussen vroedvrouw en baren en dat gold toch wel als eerste eis. Toch gaf pas in 1904 de hoofdinspecteur van de Geneeskundige Inspectie voor Noord-Brabant, Limburg en Gelderland aan dat er in het zuiden een vroedvrouwenschool nodig was. In de Nederlandse Staatscourant van 12 augustus 1909 was het besluit dat er een vroedvrouwenschool in het zuiden van het land moest komen, te lezen. Zodoende kwam er een particuliere R.K. school in Heerlen. De school kreeg vanaf 1912 de meeste leerlingen uit Noord-Brabant en Limburg. Voordat een leerling op de school in Heerlen werd aangenomen, informeerde men eerst naar haar geloofsachtergrond. Pas op de vroedvrouwenschool kreeg de leerling voorlichting over vrouwelijke seksualiteit. Vroedvrouwen kregen in hun praktijk misschien ook wel te maken met abortus, dus dat kwam dat ook in de lessen aan de orde. Want hoewel abortus ten strengste werd afgekeurd, kon men er op de vroedvrouwenschool niet over zwijgen. Anti-conceptie mochten vrouwen niet gebruiken, maar de vroedvrouw kon hen wel voorlichten en informatie geven over de lichamelijke processen die zich in een vrouwenlichaam afspelen, over de periodieke onthouding dus.

Begin 1900 vormden vooral vrouwen een risicogroep. Zij ondervonden als eerste de gevolgen als het met het gezin niet goed ging. Als er te weinig geld was, aten de vrouwen minder en slechter. Ze zorgden eerst voor man en kinderen en van de voeding die er was, namen ze vaak zelf niet het beste. Dat gold vooral voor de vrouwen in de stad. Op het platteland was het wat eten betreft iets gunstiger gesteld. Maar doordat de vrouwen dus eerst man en kinderen lieten eten, waren ze vaak niet erg gezond. Er kwamen veel miskramen voor door zwakte of de vrouwen waren niet in staat hun kind borstvoeding te geven. De vroedvrouw raadde dan ook aan om na een bevalling minstens een jaar te wachten met opnieuw zwanger te raken. Langzaam kwam er verandering in. Er kwam vaker brood en vlees op tafel en dat kwam de algemene gezondheidstoestand ten goede.

Speldje Bakerhulp Van Doorn.

Over geboortebeperking

Begin 1900 waren de katholieke gezinnen in Brabant zeer kinderrijk. Dokter Jan Smulders, geboren in 1872 en geneesheer-directeur in Udenhout en zelf vader van een groot aantal kinderen, wist heel goed welke zorgen dat met zich meebracht. Hij zette zich in om de hoge zuigelingensterfte te bestrijden en om gezondheid en voeding te verbeteren. Hij ontwikkelde een methode die katholieke echtparen konden toepassen om hun kindertal te beperken. Hij bracht een brochure uit waarin Periodieke Onthouding binnen het huwelijk beschreven stond, op natuurlijke wijze en daarom toegestaan voor katholieken die daar gegronde redenen voor hadden. In 1962 bracht Organon in Oss een van de eerste anticonceptiepillen ter wereld op de markt, en dat in het zo katholieke Brabant. Aanvankelijk kwam de pil op de markt als medicijn tegen onregelmatige menstruatie, met als bijwerking tijdelijke onvruchtbaarheid.

De rol van de mannen

De mannen kwamen in het huishouden niet voor. Als een vrouw een baby kreeg, waren haar moeder, een buurvrouw of een zuster er meer bij betrokken dan de man. Hij was meestal niet bij de geboorte aanwezig of hij was zelfs helemaal niet thuis. Was dat wel het geval, dan zat hij vaak te kaarten of te buurten tijdens de geboorte. Het aangeven van het kind bij de burgerlijke stand was wel een taak van de vader; nadat dat gebeurd was, volgde de gebruikelijke borrel in het café.

Vrouwen hadden nauwelijks vrije tijd als ze getrouwd waren en kinderen hadden gekregen. Het werk in het gezin hield nooit op, ook niet op zaterdag en zondag. De vrouw kwam meestal alleen buiten haar huis om zondags naar de vroegmis te gaan en later om het consultatiebureau te bezoeken.

Getrouwde mannen gingen zondags na de Hoogmis naar het café en 's avonds gingen ze buurten of kaarten. De wekelijkse ontmoeting in het café had voor mannen een belangrijke functie; er werden nieuwtjes uitgewisseld en er werd over van alles gekletst. Mannen namen dus veel meer deel aan het 'openbare leven'. Ze waren heer en meester, meenden ze. Vrouwen zorgden thuis voor het eten en de kinderen; ze leidden een vrij geïsoleerd bestaan. Als ze al buiten kwamen, was dat - zeker in de dorpen - gescheiden van de mannen. Een toneelvoorstelling en vergadering was of alleen voor mannen of alleen voor vrouwen. Ook in de kerk zaten ze gescheiden: de vrouwen links en de mannen rechts. Hier hield de geestelijkheid in de dorpen strak de hand aan.

De periode van vlak na de eerste wereldoorlog tot begin 1940 was voor veel mensen allerm minst rooskleurig, althans wat betreft bevalling, zuigelingensterfte en zuigelingenverzorging. De situatie was zelfs in een aantal opzichten 19e -eeuws te noemen. Er werden

Zr. Clara Ronz.

veel fouten gemaakt en het was nog slecht gesteld met de baby- en ziekenverzorging en met de voeding. Veel kwam voort uit onkunde, armoede, verkeerde tradities, ruimte en vooral ook geldgebrek. Er was ook nog steeds een tekort aan professionele zorg. Na 1940 kwam er langzaam verbetering in, mede dankzij de kruisverenigingen en dankzij het feit dat bijna ieder dorp een eigen vroedvrouw en geneesheer kreeg.

In het begin van de 20e eeuw was er in Noord-Brabant een groot tekort aan vroedvrouwen. Artsen hadden zich lang verzet tegen uitbreiding van de bevoegdheden van vroedvrouwen, maar in 1920 werd de opleiding toch uitgebreid van twee naar drie jaar. Hierna kregen de verloskundigen zoetjesaan steeds meer bevoegdheden.

Tot net voor de Tweede Wereldoorlog bestonden er twee soorten praktijken. De eerste was de particuliere praktijk waar de zwangere vrouwen zelf de vroedvrouw bespraken en ook betaalden. De tweede was de gemeente- of armenpraktijk. De vroedvrouw was dan in dienst van de gemeente. De particuliere vroedvrouw was in financieel opzicht een vrije ondernemer met hogere tarieven dan de gemeente--

Zr. Clara Ronz.

Trees Timmers.

vroedvrouw; het tarief van die laatste werd bepaald door de gemeente. Het tekort aan vroedvrouwen werd voor een belangrijk deel veroorzaakt door de economische situatie. Het vak was niet in trek omdat de bevolking in bijvoorbeeld de Peel en Kempen zo arm was dat de vroedvrouw vaak niet betaald kon worden. In 1923 waren er nog 120 gemeenten zonder vroedvrouw en vond nog de helft van de bevallingen zonder verloskundige hulp plaats.

Na 1941 deed het 'Ziekenfondsbesluit' zijn intrede en dat bracht een belangrijke verbetering in de bestaanszekerheid van de vroedvrouw. Elke Nederlander met een inkomen onder een bepaald bedrag was voortaan verplicht verzekerd bij het ziekenfonds.

Zus Remmen 1969.

Voor verloskundige hulp moest de ziekenfondsverzekerde naar de vroedvrouw. Alleen als er geen vroedvrouw in de woonplaats gevestigd was, mocht de verzekerde naar de huisarts gaan. Als gevolg van dit alles kon de vroedvrouw voortaan op haar inkomen rekenen en bestond er geen concurrentie meer tussen artsen en vroedvrouwen.

Er kwamen moeder- en bakercursussen. Het was zeer wenselijk dat in het belang van moeder en kind de normale bevalling in handen kwam van een vroedvrouw. En vooral op het platteland hoorde daar ook een gediplomeerde kraamverpleegster of baker bij. Men was van mening dat voor een goede verloskundige hulpvoorziening van ons volk de vroedvrouw niet gemist kon worden, haar opleiding stelde haar daartoe ook in staat. Overigens dachten veel vrouwen in die tijd dat de verpleegster maatschappelijk hoger stond dan de vroedvrouw. Dat was volkomen onjuist, haar studie eiste heel wat meer dan die van een verpleegster met diploma.

Vanaf 1951 was het verloskundigen toegestaan om zwangere vrouwen gedurende de hele zwangerschap onder controle te houden. Ook mochten ze voortaan eenvoudige rupturen hechten en zelfstandig bevallingen doen vanaf achttien weken zwangerschap. Ze moesten wel na afloop de huisarts inlichten en een medisch dossier naar de Hoofdinspectie opsturen. De positie van de vroedvrouw stond in 1957 ter discussie. Landelijk werd de vraag opgeworpen of verloskundige een zelfstandig beroep moest blijven of dat ze beter als verpleegstersvroedvrouw kon doorgaan. Maar de verloskundige mocht verder in haar huidige vorm.

In 1974 werd de opleiding gelijkgesteld met een HBO-opleiding en werd een Havo-diploma vereist om de opleiding te mogen volgen. Tot dan was een Mavo-diploma voldoende. Ook ging de opleidingsduur van drie naar vier jaar. In 2004 werd de naam 'Vroedvrouwenschool' gewijzigd in 'V.A.A. Verloskunde Academie Amsterdam' en 'V.A.G. Verloskunde Academie Groningen'.

De opleidingen werden vanaf 2008 ingeschreven bij het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs van de I.B. groep. Ze werden voortaan bekostigd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. In 2011 vierde de A.V.A.G. (Verloskunde Academie Amsterdam en Groningen) haar 150-jarig bestaan en ging verder onder de naam A.V.A.G.

Nederland is altijd het land geweest waar de meeste vrouwen voor de bevalling de hulp van een vroedvrouw inroepen. Brabant heeft tegenwoordig de laagste zuigelingensterfte van Nederland.

Ter dankbare herinnering aan
CLARA GERRITDINA MARIA RONZ
 Zr. Ronz
 Geboren te Enschede op 4 december 1896.
 Overleden te Geldrop op 2 februari 1992.
 Na een plechtige Eucharistieviering in de Kapel van Huize Beranè te Mierlo, hebben wij van haar afscheid genomen in het crematorium te Heeze op 8 februari 1992.

Een sterke vrouw, wie zal haar vinden? Zij was als een der maagden, die haar lamp brandende heeft gehouden. Wij denken, dat dit gezegde onze tante Diet het best typeert.
 Ze kreeg samen met haar zus haar opleiding op de bekende Vroedvrouwenschool te Heerlen. Samen ook zijn zij begonnen met hun praktijk in de „Drentse Vanen“, waar zij de pioniers waren. Jarenlang hebben zij daar hun beste krachten gegeven, want het werk was zwaar en hard. Daarna heeft tante Diet in diverse plaatsen in het Brabantse land gewerkt, waar vooral Mierlo haar het meest aan het hart lag. Opnieuw met haar zus heeft zij dag en nacht klaar gestaan voor het maatschappelijk welzijn van de inwoners, waardoor wij menen dat deze gemeenschap haar veel dank is verschuldigd.

Onze tante Diet was een vrome vrouw met een rotsvast geloof, dat God haar niet in de steek zou laten. Zij was ook een sterke persoonlijkheid met een groot plichtsgevoel, liefdevol en zorgzaam naar anderen toe, wars van overdreven bewondering.

Haar grote geloof deed haar er op vertrouwen, dat na een zo lang leven in dienst van haar medemensen, God haar een lijdensweg zou besparen. Voor ons was zij de laatste schakel, die ons verband met het voorgeslacht.

Wij zullen haar missen.

Wij bidden voor haar dat God haar nu heeft verenigd met al haar dierbaren, die haar zijn voorgegaan.

Moge het eeuwig leven nu haar deel zijn.

Voor het medeleven bij het overlijden en de uitvaart van onze lieve tante Diet danken wij U hartelijk.

Familie Ronz

Gedachtenisprentje Zr. Clara Ronz.

Nog even terug naar Mierlo. Begin vorige eeuw kregen de Mierlose vrouwen steun van de kraamverpleegsters Ronz, twee zusjes. Ze stonden dag en nacht klaar voor de inwoners van Mierlo. Na de gezusters Ronz waren zuster Timmers, zuster Remmen en zuster De Vries werkzaam in Mierlo. Ook zij hebben samen jarenlang klaargestaan voor de Mierlose mensen.

Als verloskundige was Magret Teuwen-Dingelstad begin jaren zeventig werkzaam in Mierlo. In 1976 stopte ze met haar werk als vroedvrouw omdat haar man overleed aan een hartinfarct; zij bleef met twee jonge kinderen achter. Daarna is verloskundige Margot van de Bunt- Le Roux meer bevallingen gaan doen. Zij stopte in september 2014, na een lange loopbaan van 44 jaar in Geldrop, Mierlo en Brandevoort.

BEPPIE VAN DEN BERK - VOGELS

Met dank aan: Theo de Groof, Lies Metternich in Mierlo, Zjon en Mariet van de Laar Beek en Donk, René Coppus en aan Peter van den Berk in Deurne voor zijn hulp bij het vele zoekwerk in de genoemde archieven.

BRONNEN

Tradities jaargang 14 nr.2 2008.

RHC-Eindhoven: Borgemeesters rekeningen van Mierlo.

BHIC: Maatschappij ter verzachting van kraamvrouwen. Plakaten.

BHIC: Den Bosch: Provinciaal Bestuur 1814 t/m 1920, Provinciaal Blad 1840.

Ned.Tijdschrift voor Geneeskunde 1865 II blz.50.

Rechterlijk Archief: Vroedvrouwenverhoren 1680 (Civiel/crimineel).

Zorg in Mierlo: HKK Myerle, werkgroep 60jr Mierlo, Vrijwillige Brandweer en Bibliotheek Dommeldal Mierlo.

Vroedvrouwen in Noord Brabant 1880-1960 Marga Pruyt Roeien,Baren en in arbeid zijn.

Brabantse Vrouwen in de 19e en 20e eeuw: Uit Bij ons Moeder en ons Jet.

De ontwikkeling der Aseptische Verloskunde in Nederland door Dr. Catharine van Tussenbroek. Uitgave Haarlem 1911.

Van der Borg: Bevallingen en de rol van Vroedvrouwen en Vroedmannen.

Tijdschrift Brabantia september 1976.

200 jaar Oude Raadhuis 2006, Theo de Groof.

Noord Hollands Archief Haarlem: Jubileumboek vroedvrouwenschool Amsterdam.

Noord Hollands Archief Haarlem: 254 1076 Reglement Vroedwerk Leiden 1741.

Kweekschool voor vroedvrouwen te Heerlen.

Doctoraalscriptie sociale en economische geschiedenis Nijmegen 1979 door Josefien van Galen, Suus Zweekhorst, Annette Mevis en Anita Burkt.

Gemeente archief Gemert - Bakel, Wit-Gele kruis.

366 Heiligendagen, Paul Spapens en Kees van Kemnade.

Remedie van verschijden acsedenten, Oud archief Deurne inv. nr 1813.

Verpondingen Mierlo Moncken ecker, 13138-X 13-148, 1671- folio 146v, boek B, 1e akte, nr. 257.

De zwarte kersen van Maria

In januari 2020 kwam een nieuwe roman uit van onze oud-eindredacteur Peter van Vlerken. Twee jaar geleden verscheen zijn eerste boek, 'De moedermoordenaar', gebaseerd op een lugubere ontdekking in een vrieskist in Aalst.

Zijn tweede roman speelt zich af op 't Broek in Mierlo. Dit buurtschap werd bevolkt door families met kleurrijke namen zoals Leijssen, Anders, van Nierop, van Lennep, de Kiep e.d. De roman beschrijft Mierlo en dan expliciet het buurtschap in de 2e helft van de vorige eeuw aan de hand van het leven van twee eenvoudige boerenmensen: Miet en Piet van den Eijnden. Het verhaal geeft een prachtig beeld van deze twee gewone Mierlese mensen, een echtpaar met veel humor, ondernemend en sociaal. De schrijver neemt de lezer mee naar een tijd waarin er zorgen om en voor inwonende ouders waren, zorgen om kinderloosheid (en het ligt niet aan onze Piet!), de omgang met buurtgenoten, de band met familieleden.

In de laatste uren van 'onze Piet' zei Maria: "Ik wilde ook niet tegen hem zeggen dat ik voorzag dat al snel niemand ons zou herinneren als wij dood waren gegaan".

Zij voorzag echter niet dat door deze roman van Peter van Vlerken nog veel mensen lang over Miet en Piet (en anderen) zullen praten.

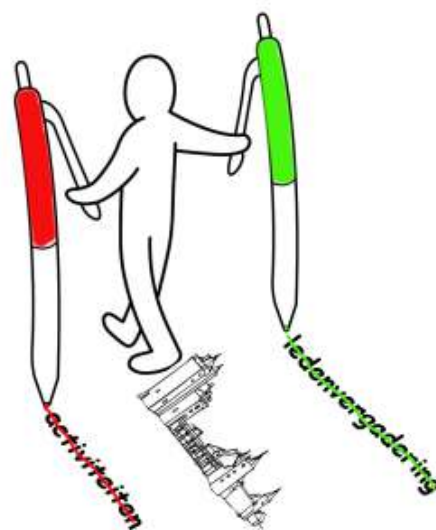

THEO DE GROOF

Heemkundekring Myerle schrijft geschiedenis

Het zijn bijzondere tijden. 75 Jaar na de bevrijding van ons land en ruim 35 jaar na de oprichting van HKM schrijven we geschiedenis, maken we dingen mee die we nog nooit hebben meegemaakt. Het bestuur heeft het besluit moeten nemen om alle publieksactiviteiten stil te leggen. Zo gaat de clubavond op donderdag niet door, gaan we niet op excursie naar Gorinchem en voor het eerst in het bestaan van de vereniging is de algemene ledenvergadering afgelast. Het bestuur heeft besluiten moeten nemen die normaal door de ledenvergadering worden genomen. U kunt daarover in de nieuwsbrief en op de website meer informatie vinden.

Peter van de Berk is afgetreden als bestuurslid en Mike van de Kimmenade heeft zijn plaats ingenomen. Ook dat is noodgedwongen met stille trom gebeurd. En waarom dit alles? Natuurlijk weet u dat. Immers, alles lijkt de laatste weken om maar één ding te draaien: het covid-19 of coronavirus. Maar als het virus iemand treft, wordt al het bovenstaande ineens zeer betrekkelijk. Dus we schrijven geschiedenis, maar belangrijker is dat we gezond blijven om later over die geschiedenis met elkaar te kunnen buurten. En dat wensen we al onze leden van harte toe: blijf gezond!

BESTUUR HKM

BESTUUR

Voorzitter	Hans Klink 06-46505750
Secretaris	Annie Berkers - Romonesco 0492-664118
Penningmeester	Hans Verhees 0492-663219
Lid	Mike van de Kimmenade 06-29595019
Lid	Henk van Sleeuwen 0492-662916
Lid	Marij Damen - van der Aa 0492-662571
Lid	Eveline van der Linden 0492-664999
E-mail	info@heemkundekringmyerle.nl
Website	www.heemkundekringmyerle.nl

COLOFON

Eindredactie	Ria Saanen
Vormgeving	Pim van Deursen
Redactieadres	Annie Berkers - Romonesco Burg. van Lokvenstraat 135 5731 LT Mierlo
E-mail	Annie.Berkers@onsbrabantnet.nl
Kopij	Het voorjaarsnummer van de Myerlese Koerier verschijnt in mei. Kopij daarvoor moet vóór 15 maart worden aangeleverd. Het najaarsnummer verschijnt in november. Kopij daarvoor aanleveren vóór 15 september.
Drukker	Editoo B.V. te Arnhem

Indien onbestelbaar:
HKM, van Lokvenstraat 135, 5731 LT Mierlo

Heemkundekring Myerle

Heemkundekring Myerle is opgericht op 7 juni 1984 vanuit en voor de gemeenschap van de oude heerlijkheid Mierlo, 't Hout en Broek in het algemeen en van en voor haar leden in het bijzonder.

Wij willen in brede kring belangstelling wekken voor plaats en streek door leden en belangstellenden te betrekken bij historisch en archeologisch interessante projecten. Hiertoe organiseren we activiteiten die heemkunde dichterbij de mensen brengt. Hierbij steunen we op de gemeenschap en leden en zorgen voor hun actieve bijdrage.

Verder onderzoeken en bestuderen we verschillende aspecten die tot het begrip heemkunde behoren en doen daarvan verslag in woord, beeld en geschrift.

Wij verlenen medewerking aan het veiligstellen van heemkundig belangrijke terreinen, voorwerpen en zaken in de meest uitgebreide zin. Wij zullen hiervan door middel van publicaties, lezingen en exposities verslag doen aan de gemeenschap van Mierlo en Mierlo-Hout en dragen zo bij aan het behoud van het culturele erfgoed.

(uit de missie van HKM)

U bent welkom: donderdagavond van 20.00 - 22.00 in het Oude Raadhuis van Mierlo
www.heemkundekringmyerle.nl